

Johanne A. van Archem

Engele

Vastbesloten om haar
dochter te vinden, reist
Engele naar Utrecht

Roman

ENGELE

Van Johanne A. van Archem verschenen eerder bij
Uitgeverij Zomer & Keuning o.a.

Een uur van onbedachtzaamheid

Goede hoop

De grote brand

Schemerduister

Na de bevrijding

Isabel

Johanne A. van Archem

Engele

Uitgeverij Zomer & Keuning

ISBN 9789020542400
ISBN e-book 9789020542417
NUR 344

© 2021 Uitgeverij Zomer & Keuning
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

Omslagontwerp Liesbeth Thomas, t4design

www.romanserie.nl
www.zomerenkeuning.nl

Alle rechten voorbehouden

Uitgeverij Zomer & Keuning vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze om te gaan met natuurlijke bronnen. Voor de papieren editie van deze uitgave is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan zeker is dat de productie niet heeft geleid tot bosvernietiging.

Hoofdstuk 1

Haar leven was sterk veranderd in het laatste jaar en niet alleen haar leven, het leven van iedereen, had Engele de laatste tijd meer dan eens gemijmerd. De wereld stond in brand, maar gelukkig was Nederland overgeslagen. Nederland was neutraal in deze oorlog.

Engele Souburg – nee, Engele Telman, zoals ze zich nu noemde – wist niet of ze daar opgelucht over moest zijn of niet.

Het was een akelig jaar geweest. Zelfs als ze haar hele leven tot nu toe bekeek, dat uit weinig meer dan ellende en verdriet bestond, dan nog was het een akelig jaar geweest.

Haar hele leven leek wel zo'n nieuwe kermisattractie, waar iedereen met een beetje lef in wilde zitten. Je bolderde van boven naar opzij en ondersteboven. Het leek levensgevaarlijk, maar toch vochten jongelui om een plaatsje in zo'n attractie. Misselijk werd je ervan, zeiden de mensen die erin hadden gezeten; sommigen stonden zelfs over te geven.

Ja, knikte Engele in zichzelf. Zij stond soms ook te braken en naar adem te happen door het leven dat ze tot nu toe had gekend. En het afgelopen jaar was nog erger geweest dan al die nare jaren daarvoor.

Sinds ze die akelige woning in dat nare dorp in Twente op een stille morgen voorgoed had verlaten, was het bestaan onzeker en uitzichtloos geworden. Angstig ook, al zei ze steeds weer dat er geen reden was voor angst. 'Ze' zaten vast de komende jaren.

Als ze dacht aan dat stinkende huis en die afschuwelijke mannen, die haar zoons en haar echtgenoot waren, kon ze

het nog benauwd krijgen. Misdadigers waren het, vond ze nu. Ze was zelf jarenlang niks beter geweest, verloederd, levend in de goot, geminacht door iedereen die ze tegenkwam.

Ze was al die tijd doodsbang geweest voor de leden van haar eigen gezin. Ze wist redelijk goed wat man en zoons allemaal uithaalden, al had ze achteraf liever niets geweten.

Die mannen namen haar geen moment serieus, anders hadden ze zich wel stilgehouden als zij in de buurt was. Ze spraken bijna openlijk over hun misdrijven aan die wankelende tafel. Ze was immers te stom om iets te snappen van wat zij uitdachten en uithaalden, volgens hen.

Maar ze begreep alles wel degelijk en dat bleek meer dan genoeg om de heren jarenlang op te bergen, had de rechtbank in Zutphen beslist.

Zowel haar man als haar zoons hadden haar vaak mishandeld, haar door het huis heen geslagen, zo mocht je het wel noemen. De blauwe plekken op haar lichaam waren nu wel verdwenen, maar niet die op haar ziel. En die zouden ook niet weggaan.

Soms sloot ze haar ogen en dan zag ze weer die ene gitzwarte avond voor zich. De avond waarop die oudste zoon van haar, Bertus, haar toe jende dat Maria, haar dochter, verdwenen was. Ze moest maar raden wat dat precies betekende...

Maria, de enige van de kinderen waar ze echt van hield. Van die andere twee moest ze niets hebben. Het waren haar eigen zoons, maar ze haatte ze soms, zoals ze haar man haatte. Johannes. Ze kon de naam alleen uitspreken met een huivering van afschuw over haar rug.

Daar zat hij voor de rechter als een zielig hoopje ellende. Ach, die jongste zoon was zo'n onmens, meneer de rechter. Hij, Johannes, had altijd geprobeerd hem het goede voor te houden, alleen die jongste zoon was niet te temmen... Alles had hij, als goed huisvader, geprobeerd, meneer de rechter; slaag, de karwats, indringende gesprekken. Het had niets

geholpen, er was geen zalf aan te smeren, meneer de rechter. De tranen gleden over zijn wangen. Ja, aan Johannes was een goede toneelspeler verloren gegaan.

‘Leugenaar!’ had Engele met gebalde vuisten willen roepen, maar in de rechtszaal moest een mens stil zijn. Alles werd afgeschoven op die jongste zoon. Dat was gemakkelijk en onbewijsbaar, want de jongste zoon was er niet meer. Hans lag al maanden op het kerkhof in dat Twentse dorp.

De idioot van een Hans meende dat hij meer kon dan iedereen. Hij had een meisje in het ongeluk gestort, Josien Bijvank, dat stomme wicht. Waarom liet ze zich in met die Hans? Iedereen kende hem toch.

Nou ja, die meid had het geweten en hoe. Ze was zwanger geraakt. Gelukkig had ze niet haar hele verstand verloren. Er werd niet getrouwd.

En toen moest die stommeling van een Hans even laten zien dat hij een vent was en hij ging haar lastigvallen toen hij merkte dat ze niets van hem wilde weten en haar familie nog minder. Hij ging haar uitdagen, bedreigen, uitschelden voor alles wat mooi en lelijk was. Ze had ergens nog geluk bij een ongeluk: ze kreeg een miskraam.

Op die fatale zaterdagmiddag was hij zelfs zo brutaal dat hij de woning van de familie Bijvank binnendrong met zijn dronken kop. Met een halve fles jenever achter de kiezen, durfde hij alles.

Ja, en toen... Hij was van de ladder gegleden en heel ongelukkig terechtgekomen. Nek gebroken, zei de dokter laconiek.

Engele had geen traan gelaten om zijn dood.

Ze had Josien nog een keer bezocht. Ze woonde bij haar zuster Gerrie. Engele moest toegeven: die twee zusters hadden haar netjes behandeld die avond. Ze zou hen nooit weer zien, daar had ze ook geen behoefte aan, maar die twee jonge vrouwen hadden aandachtig naar haar verhaal geluisterd over die kist met geld, die was aangetroffen in het bos en die bewaard werd door de heren Souburg tot een aantal zware

Duitse criminelen de kist zouden komen halen.

Hij lag begraven op een geheime plek. Het was voor iedereen een raadsel hoe die kist ontdekt was, ook voor Engele. Maar dat hij daar was begraven, wist ze wel degelijk, al dacht haar man dat ze er niets van had begrepen.

Het was min van Johannes om te proberen zichzelf schoon te praten en Hans alle ellende in de schoenen te schuiven. Johannes was minstens even schuldig aan de misdaden die werden opgenoemd en die op het bordje van de jongste zoon werden gelegd.

Wapenbezit. Moest de rechtbank daar zo zwaar aan tillen? Iedereen had immers een jachtgeweer in huis, vond de toegevoegde advocaat nuchter.

Maar geen compleet arsenaal, had de rechter stroef opgemerkt. De politie had meer dan vijf geweren gevonden.

Stroperij. Nou, dat mocht ook geen naam hebben. Niemand liet een haas of een konijn lopen...

Inbraken en diefstallen. Ja, ze hadden wel in een aantal huizen ingebroken en vaak gebruiksvoorwerpen weggenomen, die gewoon buiten bleven staan gedurende de nacht. De mensen waren ook zo slordig met hun spullen. En alles was geld waard bij Souburg, er was altijd te weinig geld.

Het zwaarste delict was die kist met Duitse merken. Ja, dat was wel ernstig. Veel erger dan stropen, te veel jachtgeweren in huis of een inbraak plegen. Het was geld van de Duitse overheid, dat was buitgemaakt bij een bankoverval in Berlijn en het was een heel groot bedrag, bijna een half miljoen Duitse merken...

Die stommelingen van marechaussees konden Johannes en zijn zoons niet eens arresteren, ze hadden geen bewijzen. Johannes wist van niets, beweerde hij in de rechtszaal, zijn zoon had dat allemaal geregeld en die kon niets meer vertellen...

Helaas voor hem, zijn eigen vrouw vertelde een ander verhaal.

Wat waren die politiemensen in Deventer verguld geweest

toen zij daar binnenkwam en vertelde wat ze wist van die overval en wat haar man en haar zoons daarmee van doen hadden.

Engele had geen enkel gewetensbezwaar gekend. Ze dacht nog vaak aan de reis naar Deventer, hoe ze amper kon lopen vanwege de mishandeling die Johannes haar had aangedaan. En waarom? De man was met een dronken kop buiten blijven liggen. Engele had hem geweigerd binnen te laten en dat moest ze bezuren. Het was wel de eerste keer dat ze het gedurfd had de deur dicht te houden.

Die onverwachte moed kwam door de nijpende onzekerheid over wat er met Maria was gebeurd. Wat die kerels hun dochter en zuster misschien aangedaan hadden. Het maakte dat ze een besluit nam...

Hoe dieper Johannes en Bertus erin draaiden, hoe liever het haar was.

Maria was de enige die telde. Haar Maria was op een avond vertrokken. Of niet?

Engele had Johannes een keer opgezocht in de gevangenis. Ze zat veilig achter een glazen wand toen hij werd binnengebracht, maar de haat was bijna voelbaar door het glas heen.

Ze wilde maar een ding weten: wat was er met Maria gebeurd? Ze hadden haar toch niet... Bertus suggereerde zoiets.

Engele had zelfs aangeboden om alle aanklachten te herroepen, als ze haar maar wilden vertellen waar Maria was, of haar lichaam eventueel.

Johannes had haar uitgelachen. 'Voor jou een vraag, voor mij een weet,' had hij getreiterd. 'Wat weet jij nou eigenlijk?'

Vernederd was ze weggevlucht.

Pas voor de rechtbank merkte hij hoe zwaar haar getuigenis woog bij de heren rechters. Toen had hij begrepen hoezeer hij van haar afhankelijk was geweest. Zijn toegewezen advocaat had nog geprobeerd haar over te halen met haar man een tweede gesprek aan te gaan. Zij had geweigerd; ze besefte dat hij haar waarschijnlijk een eind zou voorliegen, zoals hij altijd loog.

Toen hij en Bertus werden veroordeeld tot jaren gevangenisstraf, hilde Johannes tranen met tuiten. Bertus toonde zich tenminste nog iets van een vent, had Engele gedacht. Die bleef staan met een strak gezicht en liet niet merken hoe het vonnis hem aangegrepen had.

Ze had de haat gevoeld van de beide mannen toen ze weggeleid werden, pal langs haar heen. Johannes had nog een poging gedaan haar in het gezicht te spuwen, maar dat werd vakkundig door een van de agenten verijdeld. 'Ik vermoord je als ik je ooit weer tegenkom,' had hij gesist.

De officier van justitie had Engele nog even aangehouden. 'We hadden ze nooit achter slot en grendel gekregen zonder uw getuigenis, juffrouw,' had hij nog gezegd.

Engele had alleen maar geknikt. Juffrouw nog wel. Niemand had haar ooit juffrouw genoemd.

'Als ik u een raad mag geven: zet een echtscheidingsprocedure in werking,' had hij ook nog gezegd. 'Dat kan, uw man gaat voor langer dan vier jaar het gevang in. Dat is een reden voor een scheiding.'

Ze had gelachen. Een echtscheiding? Graag, maar wie kon dat betalen? Engele in ieder geval niet.

Er stond een flinke som op het terugvinden van dat Duitse geld, hadden ze haar verteld. Dat kwam haar toe; ze had nog nooit zoveel geld bij elkaar gezien.

'Ooit komen ze weer vrij, juffrouw,' zei de deftige officier ernstig. 'En dan?'

Ja en dan? Engele wist het niet.

Ze hoopte echt dat ze voor die tijd zou weten waar Maria was gebleven – of ze wel ergens was gebleven. Ze had zich wel voorgenomen dat ze, als ze erachter kwam dat het niet goed was gegaan met Maria, zou zorgen dat Johannes nooit weer vrijkwam.

Engele wist niet goed wat ze moest doen. Terug naar het oude dorp? Nooit van haar leven! Maar wat wel? Ze bleef in Deventer en had een soort van schuurtje tot haar beschik-

king. Daar had vroeger ook een oudere vrouw gewoond. Maar dat schuurtje was in de winterdag te koud, zelfs nu al in een kille nacht.

Het drong langzaam door dat ze op stap moest, wilde ze haar dochter ooit vinden. Die kwam haar niet opzoeken in dat schuurtje in Deventer.

Na lang aarzelen was ze met angst en beven in de trein gestapt. Ze had nog maar een enkele keer in haar leven in zo'n zwart, rook spuwend gevaarte gezeten.

In Deventer was net een nieuw station gebouwd, groot en mooi. Deftig, had Engele met bijna open mond gedacht toen ze onder de indruk en schuifelend naar binnen ging. Tegeltjes langs de muur, dat zag je alleen in deftige huizen. Ze had er met haar hand voorzichtig overheen gestreken, alsof de tegels los konden laten.

Er liepen wel drie spoorlijnen, allemaal van verschillende spoorwegmaatschappijen. Een lijn kwam van Arnhem en ging naar Leeuwarden. Een nieuwe lijn ging naar Ommen, en er was nog een lijn die naar Almelo ging. Het was allemaal zo overweldigend. Ze kon zo in de verkeerde trein gaan zitten en ze vroeg drie keer of deze trein wel naar Utrecht ging, want daar moest ze naartoe.

Het was juist Utrecht waardoor Engele zo lang had gearzeld. Ze wilde daar niet naartoe. Herinneringen aan vroeger, aan haar jonge, wilde jaren, maakten haar bang voor de stad. Ooit had ze hier een korte tijd gewoond, hier had ze Johannes leren kennen, en hoe...

Niet aan denken. Het was lang geleden, heel lang. Niemand zou zich dat nog kunnen herinneren.

Helaas, ze moest toch naar Utrecht, want Maria had meer dan eens gezegd dat ze graag naar die stad wilde. Werken als dienstmeid of als fabrieksarbeidster, ver weg van Twente. Waarom dat nou juist in Utrecht moest, wist Engele niet.

Ach Maria, ze was altijd eerlijk geweest, in tegenstelling tot de beide jongens. Die eerlijkheid had ze duur moeten beko-

pen, als kind al. Ze had veel klappen gekregen van Johannes en ook van de broers.

Engele was zelfs bang geweest dat er nog meer zou gebeuren, dat ze haar Maria niet met rust zouden laten. Ze had ervoor gewaakt, ze had die jongste ervan verzekerd dat hij het niet zou overleven als hij zijn zus zou durven aan te raken.

Dat zou ook gebeurd zijn, wist ze zeker, terwijl ze onder de indruk naar buiten tuurde door de smerige ramen van de trein, die langs de dichte bossen van de Veluwe tufte en grote zwarte rookwolken uitstootte.

Dat was een van de weinige zaken in zijn leven die Hans had begrepen, dacht Engele bitter.

Maria was vroeg de deur uitgegaan, als meisje van amper twaalf jaar. Ze had werk gevonden bij een oude vrouw in de stad en daar was ze lang gebleven. Het was niet echt een aardige vrouw, had ze vaak gezegd. Ze had het vooral hoog in de bol en dacht dat ze meer was dan anderen. Het loon werd lang niet altijd uitbetaald en Maria was te jong en misschien ook niet brutaal genoeg om erom te vragen.

Later had ze gewerkt in een fabriek. Dat beviel redelijk, maar toch wilde ze eigenlijk naar Utrecht, zei ze de laatste keer dat Engele haar had gesproken en dat was die fatale avond.

Dat was vorig jaar, toen was het spannend in Nederland. Iedereen vreesde voor de komst van de Duitsers, vreesde voor de oorlog die in Europa woedde. Het Nederlandse leger was gemobiliseerd en bewaakte de grens. Geen mens geloofde dat de Nederlanders ook maar een moment die zwaarbewapende Duitse troepen tegen konden houden.

Gelukkig kwamen de Duitsers niet naar Nederland; ze trokken België binnen en de Belgen kwamen naar Nederland, bij duizenden tegelijk.

Nederland bleef neutraal.

Geen bezetting, geen oorlog, wel schaarste. Die liet zich steeds meer voelen, dat merkte de hele bevolking. De bood-

schappen werden duur, merkte ook Engele. Haar kleine kapitaal was al behoorlijk geslonken.

De mensen konden zich vrij bewegen door het land, de treinen reden nog en de bussen ook. Maar de oorlog was niet afgelopen met de kerstdagen, zoals iedereen gehoopt had. Er leek voorlopig geen eind aan te komen. In België en Frankrijk werden lange loopgraven gegraven, waarin de legers zich verschansten.

Hoe dat allemaal verder moest gaan, begreep niemand, zelfs de generaals niet, die toch wel wisten hoe een oorlog gevoerd moest worden. Deze hele toestand duurde inmiddels al ruim een jaar. Maar Engele ging naar Utrecht, die grote stad, oorlog of niet, met de trein.

Ze was bang en zag er verschrikkelijk tegenop. Ze zou niet weten waar ze in Utrecht moest slapen. Nou ja, daar was ze niet zo bang voor; ze had wel vaker overnacht in de buitenlucht. Maar de spoken van vroeger waren er misschien nog wel.

De vele vragen ook. Was Maria wel in Utrecht? Leefde Maria alleen zelfs nog wel? Niet aan denken, Engele, natuurlijk was Maria er nog.

Waar moest ze beginnen met haar speurtocht? Utrecht was geen dorp, waar iedereen elkaar kende. Je kende in zo'n grote stad je eigen buurman niet eens.

Ze moest overstappen, een heel aantal keren en overal stopte de trein.

Telkens vroeg ze of dit wel de trein was naar Utrecht en men stelde haar steeds geduldig gerust.

Mensen konden best aardig zijn, dacht Engele een beetje verwonderd.

Zo'n treinreis zou ze niet licht vergeten. Het was indrukwekkend, zelfs een station al.

In het dorp, ver weg inmiddels, deed ze altijd alles lopend af, naar de stad, naar Almelo. Een fiets hadden ze niet gehad.

Daar begon Johannes niet aan, had hij gezegd en hij sloeg

met de vuist op tafel. Een fiets was altijd van iemand anders en dat zou opvallen en dan kwamen er vragen van de veldwachter. En die was niet echt gemakkelijk te bedriegen, al was het een slapjanus. Hij had het de zoons verboden om een fiets mee te nemen die ergens onbeheerd stond. Ze mochten alles meenemen wat hun paste, maar ze bleven van fietsen en paarden en wagens af. Als je ergens mee in de gaten liep, was het met dat soort zaken. Daar hadden haar zoons zich ook altijd aan gehouden.

Engeles hoofd stond niet naar al te diepe overpeinzingen. Ze was moe van de lange reis en ze was nog niet in Utrecht.

Op elk station waar ze moest overstappen, had ze staan wachten. Het werd al enigszins donker, zag ze toen ze de eerste woonwijken van Utrecht passeerden.

Dit station was groter dan in Deventer. De stad was ook veel groter, bedacht ze. Dit station heette nu een centraal station. Er waren blijkbaar meer stations in deze stad.

Ze stommelde overeind toen de trein stopte. Iedereen kwam overeind, sommigen met een diepe, steunende zucht. Zo comfortabel waren de banken niet waarop men moest zitten.

Engele stond even stil. Haar rug zeurde. Ze had te veel klappen gehad in haar leven, dacht ze bitter toen ze heel voorzichtig uit de wagon klom en op het perron stapte. Hier in deze grote stad was het ooit, lang geleden begonnen. Ze wilde er niet aan denken, maar het bleef zeuren. En nu was ze hier weer, na al die jaren...

Het was al schemerig, het moest al ruim zes uur zijn. Ze keek om zich heen, een beetje verloren. Wat nu?

Langzaam liep ze mee met de stroom mensen, een trap op en een trap af. Waren die mensen allemaal gewend om met de trein te reizen?

Ineens stond ze buiten in de frisse avondlucht.

Ze haalde diep adem. Je bent in Utrecht, Engele, en je bent helemaal op jezelf aangewezen. Wat ga je doen? Maria

zoeken, ja, natuurlijk. Anders was ze nooit gekomen.

Maar wat zou Maria zeggen als ze haar moeder zag? ‘Blij dat je er bent’? Of: ‘Wat zoek je hier eigenlijk?’

Engele slikte. Ze liep langzaam voort. Ze zag ‘pension’ op een bordje aan een muur staan.

Zou ze vragen om een kamer? Maar die kostte veel geld. Ze moest nog heel lang doen met het geld dat ze van de politie had ontvangen.

Vastbesloten liep ze verder. Nee, geen kamer huren voor de nacht.

Ze wilde Maria vinden.

Maar waar moest ze in vredesnaam beginnen met zoeken?

Hoofdstuk 2

Engele zocht haar toevlucht voor de nacht in een portiek van een groot herenhuis aan een deftige laan. Beschut en uit de wind, het was niet echt koud en het regende niet.

De woning was in het donker gehuld. De bewoners waren duidelijk niet thuis, waarschijnlijk op vakantie.

Vakantie, dacht Engele, het woord ken ik, verder weet ik niets van vakantie. Wat doen die lui dan eigenlijk? Het schijnt echt iets voor rijke mensen te zijn. Gewoon volk kent geen vakantie, die zijn blij dat ze een vrije zondag hebben en dan moeten ze ook nog anderhalf uur in de kerk zitten.

Misschien waren de bewoners ook wel naar het buitenland gegaan waar het veiliger leek dan in Nederland, waar nog lang was gevreesd voor een Duitse inval. Mensen met geld konden overal naartoe, ook in oorlogstijd.

Engele probeerde of er ergens een raam openstond, zodat ze naar binnen kon. Maar de ramen waren stevig gesloten met zware donkere gordijnen ervoor. Nee, de bewoners van dit kapitale pand waren al langere tijd niet thuis.

Een goed plekje, dacht ze terwijl ze in elkaar schurkte en de oude versleten mantel strak om zich heen trok.

Daar zat ze nou in het onbekende, grote Utrecht. Ze had geen thuiskomen, geen adres om zich te melden, niets. Hoe moest ze Maria gaan zoeken? Was het verstandig geweest om zomaar op de bonnefooi naar Utrecht te gaan, alleen om dat zinnetje dat Maria ooit had gezegd: 'Ik wil graag naar Utrecht'?

Aanbellen bij die deftige huizen aan de plantsoenen en parken en vragen of daar Maria werkte? Ze zouden haar met

bezems en stokken van de stoep jagen.

Meid, niet zeuren. Morgen is er weer een dag. Je hebt vaker in de buitenlucht overnacht. De deur zat meer dan eens dicht bij je liefhebbende echtgenoot. Hoe vaak ben je ook niet gewoon weggevlucht naar buiten voor die kerels?

Nee, geen medelijden met jezelf, Engele. Je hebt het niet zo slecht, je hebt al tijdenlang geen slaag meer gehad. Je hebt aardige mensen ontmoet in Deventer, die je onderdak aanboden in een vochtvrij, klein huisje. Dat was lang niet zo slecht wonen als in je oude huis. Rustig nadenken, er zijn wegen om Maria te achterhalen, ook zonder dat je er goudgeld voor moet neertellen.

Ze glimlachte voor zich heen. Johannes, dacht ze. Die zat hoog en droog met een stevig dak boven zijn kop. Hij zou graag met haar van plaats ruilen, wist ze.

Plots voelde Engele toch weer de angst in zich omhoogkomen. Het zou toch niet waar zijn dat Johannes iets onherstelbaars had uitgehaald? Stel dat deze zoektocht voor niets was, omdat Maria er niet meer was? Stel dat Johannes op die bizarre avond toch...

Dan zou Engele niet aarzelen hem iets aan te doen, daar had ze jarenlang de kast voor over.

Niet over nadenken, Maria was op tijd vertrokken en had zich niet weer laten zien.

Engele dommelde iets weg. Het was eigenlijk best aange naam; ze zat uit de wind en goed beschut in de diepe, donkere portiek. Niemand zag haar hier. Er waren al meer dan eens mensen langs gelopen.

Afwachten wat de nieuwe dag zou brengen.

Ze was al vroeg wakker. Het eerste lawaai van een ontwakende stad was nog ietwat ongewoon voor haar. In haar dorp in Twente was het ook wel vroeg dag, maar het lawaai was aanmerkelijk minder.

Tja, een dorp was toch heel wat rustiger, dacht Engele

terwijl ze zich uitrekte. Alhoewel, al die kerels die voor dag en dauw naar de fabriek trokken, die konden ook aardig wat herrie maken met hun zware stemmen. Het gezin Souburg lag dan meestal nog op een oor, soms omdat de leden 's nachts op pad waren geweest, soms omdat ze geen zin hadden voor dag en dauw op te staan.

De tram, de trein in de verte, een enkele auto, het waren allemaal geluiden die bij een stad hoorden.

Langzaam stond ze op, verstijfd van de in elkaar gedoken houding van de afgelopen nacht.

Haar maag rammelde. Dat was niets bijzonders, dat kende ze al van jaren her. Er was zo vaak niets te eten geweest in huize Souburg.

Ze slaakte een diepe zucht. Langzaam daalde ze de stoep-treden af naar de straat. Niemand besteedde aandacht aan haar.

Dat was het voordeel van een stad, dacht ze. Daar lette niemand op je.

Ze liep traag voort langs de straat waar het nu snel drukker werd. Mensen op weg naar hun werk, jonge vrouwen haastten zich boodschappen te halen voor de rijke familie waar ze dienden.

Een auto kwam langsrijden met een chauffeur en een deftige heer op de achterbank. De man keek recht voor zich, hij zag het gewone volk niet dat zich voort repte. Dat volk telde niet mee. Een hoge zwarte hoed, een dure mantel, ongetwijfeld gepoetste schoenen, die niet te zien waren.

Engele keek de auto met verachting na. Weer iemand die rijk geworden was over de ruggen van het gewone volk heen. Ze haatte dat soort al vanaf haar jonge jaren. Je moest voor dat soort met de pet in de hand of met gebogen hoofd staan. Altijd hadden ze gelijk, ook al hadden ze het duidelijk niet.

Haar vader was vroeg overleden door dat soort mannen, dat meende meer rechten te hebben dan anderen. De machine waaraan vader werkte deugde niet, dat wist iedereen in die

grote textielhal; er werd niets aan gedaan totdat... En toen was het voor vader te laat.

Het gezin viel uit elkaar. De kinderen werden 'verdeeld' over de familieleden. Moeder was niet in staat de kinderen op te voeden. Ze stierf ook weldra, overmand door zorgen en geldgebrek. Ze was nooit sterk geweest en na de dood van haar man brak ze helemaal.

Engele kwam bij een tante in huis en daar had ze niet veel goeds geleerd, besepte ze vele jaren later.

Ze kende haar bloedeigen zusters en broers amper. Eentje woonde in Enschede, had ze ooit uitgevogeld. Ze had lang geleden die zuster eens opgezocht, die wilde niets van haar weten. Madam had een goed huwelijk gesloten en wilde maar al te graag vergeten uit welk nest ze kwam.

Nou, Engele had weinig op met zulke familieleden, die kon ze missen als kiespijn.

Nu ze erover nadacht, er scheen ook nog een broer te wonen in deze omgeving. In Utrecht of een van de dorpen eromheen.

Ach, Utrecht was te groot om een broer te zoeken die ze sinds haar jonge jaren nooit meer gezien had. Ze zou niet weten hoe hij eruitzag.

Eerst eens wat te eten zoeken. Dat was niet zo moeilijk. De eerste winkel had zijn waren al buiten op de brede stoep uitgesteld. Niemand te zien in de winkel. Goed zo, een appel en een peer waren meteen verdwenen in de mantelzakken.

Engele liep door. Niemand had iets gemerkt.

Niet goed, zei een stem in haar hoofd. Je mag niet stelen. Maria zou dat nooit goed vinden.

Er moest toch wat gegeten worden?, sputterde ze tegen. Ja, ze had wat geld, veel was het niet. Ze had de waren wel kunnen betalen, maar ze moest zuinig zijn op dat geld.

Werk zoeken? Als wat? Wie zat er op een dienstmeid van vijftig jaar te wachten? Of een weefster, die de machine niet eens kende.

Nee, stelen was niet goed, Engele wist het. Helaas, soms moest het even...

Ze hoorde schelden, vloeken, en gaf er geen aandacht aan. Dat soort taal kende ze veel te goed; een paar maanden geleden was het nog dagelijkse kost voor haar.

Ze zuchtte diep en beet in de sappige peer. Lekker, dacht ze. Al lange tijd had ze niet meer zo'n peer geproefd.

Nou rustig nadenken. Waar moest ze beginnen met haar zoektocht?

Ze stond tegenover een kerk, er gingen mensen naar binnen. Het was toch geen zondag? Nee, hoor, het was een gewone werkdag. Kijk maar naar al dat volk dat haastig langs haar heen liep.

Ze voelde een druppel op haar hoofd. Het begon te regenen. Vervelend genoeg. Het was goed dat een mens niets aan het weer kon veranderen, anders kwam er nog veel meer oorlog en er was al zoveel oorlog.

Ze liep verder, achter een rij mannen aan, die allemaal dezelfde weg gingen. Ze sloten aan bij een nog langere rij, die al min of meer ongeduldig wachtte.

Werklozen, begreep ze. Mensen die misschien een uitkering kregen van de overheid. Ja, het werd slecht in Nederland door de oorlog die in het buitenland woedde. De handel lag wereldwijd op zijn gat. Mensen werden ontslagen en er was geen nieuwe baan voor hen.

Ze gingen naar een kantoor waar ze moesten stempelen voor een beetje geld. Het was een landelijk probleem geworden. De gemeenten probeerden mensen van de straat te houden. Ze wilden projecten organiseren waar mannen aan het werk konden in het bos of op de heide.

Engele trok onwillekeurig haar schouders op. Die huisgenoten van haar hadden nog nooit een handvol werk verzet. Ze waren gewoon te lui om iets uit te voeren. Voor wie zou je het ook doen? Voor die rijke stinkerds in hun dure auto's? 'Ook werkloos, wijffie?' vroeg een stem achter haar.

Ze draaide zich om. 'Eh, ja,' kwam het aarzelend.

'Ken je wel zien. Al langere tijd zeker? Je zult de enige niet zijn die er zo bij loopt.'

Een andere man knikte. 'Ja, zo vergaat het ons allemaal. We hebben nog een dak boven het hoofd, veel meer ook niet.'

'Heb je de paperassen bij je? Ze willen van alles weten, waar je woont, hoe je gezin eruitziet. Heb je een man? Dan krijg je niet wat, hoor. De regering heeft diep medelijden met de armzalige medemens, de oorlogsarmen, zoals wij worden genoemd, maar je krijgt niet zomaar een paar centen in de hand gedrukt...'

Engele slikte iets weg. Haar plannetje om ook aan te geven dat ze werkloos was en dat een ogenblik door haar gedachten was geflitst, viel meteen in duigen. Dat had ze ook kunnen weten, bedacht ze mistroostig. Ze had niets, geen papieren, niets.

'Het is niks om je voor te schamen. Bijna iedereen is werkloos. En wij zijn niet eens in oorlog.' De man achter haar uitte een verwensing. 'Zes bloedjes van kinderen, die niks te vreten hebben,' zei hij nog. Toen draaide hij zich om naar een andere man, die instemmend knikte.

Engele maakte zich uit de voeten. Niemand van de vele wachtenden keek haar na.

Het had geen zin om daar te blijven wachten; er was voor haar niks te halen. Ze slenterde verder in de miezerige regen, school een tijdje onder een afdak, waar nog een onbekend iemand stond te schuilen.

Toen die begon te praten, liep ze zwijgend verder. Ze had geen zin in oppervlakkig geklets.

Het werd ook weer droog, merkte ze. Het was maar een klein buitje geweest. Hopelijk bleef het droog. Rondlopen in de regen was geen pretje. Langzaam liep ze in de richting van wat een park leek.

Johannes Souburg zuchtte diep. Hij keek rond in de kleine ruimte waar hij nu alweer wekenlang verbleef. Een cel van

amper twee meter. Hij had nog een lange tijd voor de boeg in deze riante cel.

Die kist met geld had hem de das omgedaan, piekerde hij. Ach, het leek een gemakkelijke manier om wat te verdienen: geld bewaren voor een stelletje bankrovers. Ja, ze waren gevaarlijk en hadden het geld buitgemaakt bij een overval op een grote bank in Berlijn.

Ze waren ervan overtuigd dat de oorlog voor de kerstdagen alweer voorbij zou zijn, zoals zovelen hadden gedacht en gehoopt. Wie kon er tegen de machtige Duitse legers op? De Fransen? Om je een ongeluk te lachen. De Belgen? Die hadden net zomin iets in te brengen als de Nederlanders. Gelukkig hadden de Duitsers het kleine Nederland overgeslagen.

Maar de Engelsen gingen zich ermee bemoeien en aan de andere kant van Europa, bij Rusland, ging het ook niet zo snel als de Duitse generaals wel dachten. Rusland was een heel groot land, daar kon je weken voorttrekken zonder iemand te zien.

Het ging heel anders dan de optimisten hadden verwacht. De oorlog duurde al een jaar en het leek in de verste verte niet naar vrede.

Die kist met geld zou Johannes goed bewaren, had hij beloofd, daar werd hij ook voor betaald. Het geld lag verborgen diep in het bos bij zijn woonplaats. Wie zou daar al die Duitse marken zoeken? Johannes had nog nooit zoveel geld bij elkaar gezien. Hij gaf toe: hij had gespeeld met de gedachte het zich toe te eigenen. Dan zou hij nooit meer zorgen hebben, zoals hij die altijd gekend had.

Toch bleef hij er graag van af. Die misdadigers uit Duitsland waren niet mals, die deinsden nergens voor terug. Een mensenleven telde niet voor dat volk, vooral als je je niet aan hun regels hield.

Afblijven was het commando. We weten tot op de cent wat er in die kist zit.

Johannes balde de vuisten. Die stompzinnige zoon van

hem, die Hans. Het was altijd al een onbezonnen vlegel geweest waar je geen kant mee op kon. Hij kon zijn vingers niet thuishouden en had geld uit die verborgen kist gehaald. En dat was gezien door... ja, door wie? Dat was nooit bekend geworden. Dat zou Johannes graag willen weten.

Hans was er mooi tussenuit geknepen. Met zijn bezopen kop knalde hij van de ladder op de deel bij die griet, Josien Bijvank. Nog zoiets stompzinnigs.

Die meid had hem niet eens willen hebben, ondanks de schande van een zwangerschap. En in plaats van dat Hans er blij mee was dat hij er zo gemakkelijk vanaf kwam, ging hij haar lastig vallen. Maar de val van de ladder? Het bleef een vraag of dat wel helemaal was zoals de politie beweerde... Johannes geloofde er niets van. Ze moesten immers altijd hem en de zijnen hebben als er iets was gebeurd, zelfs als ze er niets van afwisten.

Johannes kon nog woest worden op al dat volk dat met de handen in de broekzakken stond toe te kijken toen hij zijn zoon ging begraven. Niemand had hem een helpende hand toegestoken. Ze hadden geen enkel medelijden gehad met zijn grote verlies.

Bertus, zijn andere zoon, durfde ook nog glashard op te merken: 'Wat had je nou gedacht, ouwe? Ze hebben van jou alleen maar last gehad...'

Bertus, nee, als Johannes eerlijk was gaf hij de voorkeur aan Hans. Bertus was niet gauw onder de indruk, ook niet van zijn vader. Bertus zat ergens ver weg in de gevangenis. Hij had ook een deftige tik mee gekregen van die rechter met zijn zwarte jak om de schouders. Niet zo zwaar als hij, de vader, maar toch moest Bertus ook een paar jaar brommen.

Johannes balde opnieuw zijn vuisten in machteloze woede. Het had met een sisser af kunnen lopen als...

Ze hadden die stommelingen van de marechaussee al zo ver dat ze niks konden inbrengen tegen hem en Bertus. Ze

moesten bewijzen dat hij op de hoogte was van het bestaan van die kist met geld.

Ze hadden alles op Hans geschoven. Nee, hij en Bertus wisten niets van die kist. Dat was iets van hun zoon en broer geweest, alleen van hem. Ze zouden het ook nooit goed gevonden hebben.

Ze hadden de dans kunnen ontspringen en dan waren ze buiten de kast gebleven.

Maar toen kwam dat wijf van hem, die Engele...

Goed, hij had haar een flink pak slaag gegeven omdat ze hem weigerde binnen te laten toen hij zijn verdriet om zijn overleden zoon kwijt moest en zich had bedronken met een fles gestolen jenever.

Ja, ze was de laatste tijd behoorlijk dwars geworden, sinds Bertus was begonnen over die dochter van Engele, die Maria. Die meid meende Johannes te moeten vertellen dat hij zich fatsoenlijk diende te gedragen. Daar had die meid niks mee te maken. En dat had hij haar goed duidelijk gemaakt.

Maar dat Engele hem buiten liet liggen? Zoiets nam hij niet van zijn eigen vrouw. Die had hem binnen moeten laten en hem netjes moeten helpen met schoonmaken, toen hij over zijn kleren had overgegeven.

In plaats daarvan had ze hem erbij gelapt bij de marechaussees en dat zou hij haar nooit vergeven. Als hij haar nog eens tegenkwam zou hij niet aarzelen haar om te leggen...

De rechter had nog gemeend hem een preek mee te moeten geven. Nou, daar zat hij niet op te wachten. En die vrouw van hem zat daar maar met de handen over elkaar en ze keek hem steil in zijn gezicht aan alsof ze zeggen wilde: ik weet nog veel meer.

Johannes voelde zich wat onrustig. Die blik van haar had hij helder op zijn netvlies staan. Zo had ze hem nog nooit aangekeken. Die blik met die zwarte, diepe haat en zonder enige angst ook.

Ze had vaak voor hem op de knieën gelegen en gesmeekt

op te houden, de ogen vol angst. Die angst was er niet meer, die laatste keer dat hij haar had gezien.

Waar zou ze uithangen? Zou ze achter die dochter van haar aan zijn gegaan? Die zou ze nooit vinden.

Ze had hem niet alleen nu te pakken gehad met haar ver- raad, vroeger ook al. Ze had hem een koekoeksei in het nest gelegd. Het kind was niet van hem, dat wist hij al vrij snel na het trouwen.

Van wie het kind wel was, wist ze waarschijnlijk zelf niet eens. Ze had een wild leven geleid, had hij gehoord van anderen, maar het was een mooie meid en hij wilde haar hebben. Ze was gewillig genoeg.

Hij had haar goed onder de duim gehad en ze had al die jaren precies geweten waar haar plaats was. Maar die tijd was voorbij in die rechtszaal, had hij gemerkt.

O, als Johannes weer vrij was, dan kwam hij achter haar aan en hij zou haar vinden ook. Daar kon ze van op aan.

Engele zoekt haar dochter, maar Johannes zit haar op de hielen

Johannes Souburg zit in de gevangenis. Hij geeft zijn vrouw Engele de schuld voor zijn situatie en zint op wraak. Hoewel Engele alsnog bang is dat hij haar iets kan aandoen, weet ze dat ze voorlopig geen last van hem heeft. Ze gaat naar Utrecht, waar ze wordt geplaatst in een opvang voor daklozen en een baan krijgt in het lokale ziekenhuis. Samen met heilsoldaat Lammert en zuster Maria probeert Engele in de stad haar dochter te vinden. Maar dan wordt haar grootste angst werkelijkheid: Johannes is ontsnapt tijdens zijn herplaatsing naar Veenhuizen en is al aangekomen in Amersfoort. Engele is dichterbij haar dochter dan ze denkt, maar Johannes komt achter haar aan.

Johanne A. van Archem is al jaren auteur van historische romans. Ze vertelt in *Engele* een aangrijpend verhaal over oorlog, angst en moederliefde. Engele Souburg vervulde eerder al een rol in *Een uur van onbedachtzaamheid*, waar dit boek een zijdelings vervolg op is.

Z&K

ISBN 978 90 2054 339 1 NUR 344

9 789020 543391

www.romanserie.nl